

Kjell Juveth Johansen

Den karolinske vending

“Er det mulig å forklare frimureriet for utenforstående?” – et historisk skuespill i én akt med påfølgende foredrag.

Om foredragsholderen:

Kjell Juveth Johansen er Broder Taler i forskningslogen Niels Treschow. Han forsker blant annet på ritualutvikling, og har holdt flere foredrag om overgangen fra et frimureri, hvis ritualer var myntet på eksterne trusler og hendelser, til et mer psykologisk frimureri med fokus på menneskets indre. Han kaller denne endringen, som fant sted på slutten av 1700-tallet, for den karolinske vending etter hertug Karl av Södermanland. Kjell Juveth Johansen har også forsket på våre eldgamle Andreasgrader og deres fremvekst på 1700-tallet.

Kjære grevinner og grever,

*Nå som våre forfedre med hertugen og hans følge i spissen har trukket seg tilbake til Slottets våpenrom, til Armigeralsalen, hvor de nu inntar sin Kanariesekt¹, må **vi** ta et skritt inn i vår tid, for dette krever jo forklaring! Hva er dere har vært vitne til, og hvordan berører denne forestillingen tittelen på mitt foredrag: **“Er det mulig å forklare frimureriet for utenforstående?”***

Å gi seg ut på den store oppgaven det er å forklare frimureriet for utenforstående, kan synes som et **mission impossible**. Det finnes mange og sprikende forklaringer. Noen er motstridende, andre mangelfulle. Noen mener med rette at frimureriet ikke lar seg forklare, da det er en **personlig ting**, og at det derfor finnes like mange forklaringer som det finnes frimurere. Ofte kan også en forklaring føre til større forvirring om hva frimureriet er enn før forklaringen ble gitt. Andre igjen mener at man må oppleve det for å forstå det², og at selv de som opplever det ikke forstår helt ut hva det er eller klarer å forklare det.

Så hvordan skal man da gå frem? Jeg tror at for å nærme seg en forklaring, er vi nødt til å starte enkelt. Jeg tror vi må begynne med en enkel og forståelig definisjon av frimureriet. På den måten kan vi unngå å forvirre oss inn uforstårlige beskrivelser preget av sjargonger og uforståelige begreper, som mystisisme, esoterisme, kabbalisme og alkymi. I tillegg for i det hele tatt å kunne søke en forståelse av frimureriet, må man fri seg fra vante forestillinger, fra fordømmene mot det. Slike forutinntatte oppfatninger har ofte rot i mangel på informasjon eller verre: feilinformasjon.

Min personlige oppfatning, er at frimureriet er en skole for etiske og moralske leveregler, som gjennom århundrer har blitt formidlet ved bruk av ritualer. Men dette forklarer jo ikke hva frimureriet er og hvordan frimureriet er ment å fungere. Jeg tror vi må grave dypere i historien. La oss derfor vende blikket tilbake igjen i tiden, til 1700-tallet og til aftenens historiske skuespill.

¹ en søt, lysegul Vin, som kommer fra Teneriff.

² Jan A.M. Snoek - "The secret concerned, however, is nothing unethical, but just the experience of going through the ritual of the first degree, which turns one into an Entered Apprentice Freemason. Like any other experience, this cannot be communicated to someone else in any other way than letting that person go through it as well, which will turn him automatically into a Freemason too. So, this is the kind of secret which cannot be divulged."

Det dere har fått oppleve i dag har vært en ur-premiere på et skuespill i én akt, et tenkt recepsjons/opptagelses-rituale fra sent 1700-tallet. Dette ritualet har altså ingenting med dagens frimureri eller frimurerritualer å gjøre, men er skrevet egenhendig av undertegnende, med tanke på at det skulle fremføres på dette symposiet for å vise hvordan et rituale kan fungere, hvordan det kan påvirke oss og dermed lære oss noe.³

Den dramatiske scenen er satt til Stockholms slott rundt 1780, og Hertug Karl av Södermanland, den senere Kong Karl den XIII av Sverige⁴, har nettopp opptatt (den fiktive historiske personen) grevinne Løvespore i sin privatloge.

På den tiden, da som nå, så kunne også kvinner bli opptatt i loger⁵. De ble kalt adopsjonsloger. Hertugen var meget liberal på dette området, og han opptok til frimurerinne⁶ sin gemal Hertuginnen Hedvig Elisabet Charlotta i sin privatloge. Ritualene ble den tiden holdt på fransk. I det hele tatt var det kongelige hoffet meget franskinspirert (som vi så antydning av i skuespillet, blant annet på klesdraktene og i måten karakterene agerte på i logerommet.)

Logevirksomheten i Sverige hadde en lang utviklingslinje før adopsjonslogene så dagens lys. Vi må tilbake til 1735 da den første svenske recipierte på svensk jord, statsmannen Carl Gustav Tessin⁷, som ble opptatt i Greve Wrede Sparres loge. På begynnelsen av 1700-allet var ritualene mer primitive enn dagens ritualer, og de handlet ofte om ytre fiender og trusler. Ritualenes innhold og fokus var rettet mot ytre hendelser; det kunne være samfunnsfiender, religiøse grupperinger eller politiske fraksjoner. Det var lite eller ingenting i ritualene var av psykologisk karakter. Det ble i tillegg lagt mye krefter i å skremme de som skulle opptas i logene: Knallskudd, blodige skjorter, varme og ild var nok helt vanlig. Idéen om at frimureriet skulle lære oss noe om oss selv, var med andre ord ennå ikke født.

I 1740 - 50 florerte det av loger i Stockholm hvor alle hadde sine egne ritualer, som ikke bare var den riktige, men også den eldste, og den som hadde de beste bevarte hemmelighetene. Det være seg hemmeligheter knyttet til den hellige gral eller skatter fra Salomos tempel. Kanskje visste også en loge hvordan man kunne lage gull (sic!). Denne "kunnskapen" var selvfølgelig til salgs, og recepsjonsgebyrene var

³ Ritualet er skrevet av Kjell Juveth Johansen, regi ved Kristoffer Sandven. Kjell Juveth Johansen og Eirik Kaasa Eliassen.

⁴ Les mer om Hertug Karl av Södemanland i boken - *Hertig Karl och Det Svenska Frimureriet*

⁵ Eks. Maria-ordenen eller Rebecca-ordenen

⁶ Frimurerinne; Sparre bruker femininformen på fransk; *franche maçonne*. Se Hertig Carl og Det Svenske Frimureriet s. 178.

⁷ http://sv.wikipedia.org/wiki/Carl_Gustaf_Tessin

derfor meget høye. Jo større hemmeligheter, jo dyrere var det å bli opptatt i logene (høye reepsjonsgebyrer).

Det ble etter hvert mer ordening og reda, som man sier. Rundt 1750-tallet utnevner kong Adolf Fredrik seg selv til overhode for alle svenske frimurere. Det var også i denne perioden at mange loger slo seg sammen, andre ble lagt ned permanent, og man ble enige om **ett** felles rituale for alle logene, som i perioden 1756 – 1770 utviklet seg til 7. grader. Mannen som blir kalt for det svenske frimureriets far, Carl Friedrich Eckleff, skal ha æren for dette. Han ledet frimureriet i Sverige frem til 1774 da Hertug Karl av Södermanland blir Stormester.

Frimureriet hadde altså på midten av 1700-tallet festet seg som en viktig institusjon i Sverige. Gradene hadde blitt mer enhetlig og ikke minst sammenhengende under Eckleff. Man kunne nå følge en rød tråd fra I. til VII. grad. Men fremdeles var de primitive sett i forhold til ritualene som skulle komme under den nye Stormesteren i perioden 1780 - 1801. Ritualene handlet fremdeles mye om eksterne krefter og fiender, og sporene fra de mer primitive ritualene et sekel tidligere er fremdeles gjenkjennbare i Eckleffs ritualer⁸.

I år 1774 skjer det derimot noe som skal endre på dette. Hertug Karl blir i Sverige frimureriets overhode og Stormester. Han innser raskt at frimureriet ikke fungerer slik at ønsker. Han luker vekk det han mener er useriøst, og omdøper det frimureriet han har arvet fra Eckleff til en dydsskole⁹. Han begynner å eksperimentere med ritualene. Han omformer dem slik at de ikke lenger har fokus på eksterne hendelser, trusler og fiender utenfor mennesker, men snur oppmerksomheten mot de krefter som finnes i mennesket. Han gjør altså en helomvending og setter mennesket (recipienden) i sentrum. Jeg har kalte denne forvandlingen, som har fått så stor konsekvenser for frimureriets senere utvikling,

⁸ Se mer informasjon i forskningstekster utarbeidet av Kjell Juveth Johansen under tittelen "Våre eldgamle Andreasgrader" og "Den karolinske vending". Kopier ved henvendelse til Forskningslogen Niels Treschows på epost: sekretariatet@treschow.dnfo.no.

⁹ Den korrespondens som förekom mellan hertig Carl och hans närmaste trogna ordensmedlemmar lämnar upplysningar om hans visionära ambitioner inför reformeringen av Ordens organisation och gradstruktur. I ett brev från 1796 som man anser har sänts till hovsekreteraren Carl Adolf Boheman fremhåller hergit Carl att hans tidigare överläggningar med sin förtrogna krets givit saken...

... en klok og sannferdig sammenheng. Som kunne medføre en tilfredsstillelse over all verdslig opplysning, og som med riktig tillempling kunne tjene til menneskers forbedring og deres hjertens vekken til det sanne gode. Ut fra denne tanke fattet jeg beslutningen om å omstøpe Ordenen og gjøre den til en skole for dyd, gudsfrykt og gode seder.

Hertig Karl och Det Svenska Frimureriet s.49

for den **karolinske vending** etter Hertug Karl; overgangen fra et primitivt, til et psykologisk frimureri, hvor ritualene forsøker å gestalte krefter som finnes i mennesket og ikke utenfor. Dette skulle bli det moderne frimureriet, som skulle dominere som frimurersystem i Norden de neste 200 årene.

Skuespillet som ble fremført ligger tidsmessig tett opp mot denne perioden i Hertug Karls snuoperasjon. Vi merker lite eller ingenting til skremser og trusler, men der truslene er synlige, så er de rettet mot Grevinnens indre. Hun har altså ingen fiender andre enn seg selv. På den måten ønsket hertug Karl at hun skulle lære noe ved nettopp overraskelsesmomentet og lysmagien – lære noe om seg selv og sin egen tenkemåte. Tanker om egen fortreffelighet, viktigheten av sosial status, karriere og egen stamtavle var nok en like stor utfordring da som nå¹⁰. Ritualene skulle altså fra 1780-tallet gestalte prosessor i mennesket, og peke på våre svakheter snarere enn å bruke energi på å bekjempe ytre fiender.

Dette er også hva det moderne frimureriets ritualer i dag forsøker å lære oss. Denne skolen for etiske og moralske levereregler bruker altså ritualer som verktøy for å formidle de etiske og moralske prinsipper; *som hva det er å være menneske, vårt forhold til vår skaper og ikke minst vårt forhold til våre medmennesker*. Frimureriet handler altså om å lære etiske og moralske prinsipper i meget vid forstand. Det etiske budskapet blir formidlet ved hjelp av ritualer som søker å forandre oss.

Det at grevinne Løvespore fikk opp øynene for hva som er hennes eneste sanne utfordring, er det vel neppe tvil om. Men i morgen har hun helt sikkert glemt det. Dermed er det trygt å vite at hun som medlem av logen Constance vil komme tilbake til logen for å gjenoppleve det samme ritualet, igjen og igjen, og igjen. Og kanskje vil hun én dag, kunne svare på spørsmålet: hvem er der?

Jo, det er meg, og nå vet jeg endelig hvem jeg er...

Kjære grevinner. I kongens våpenrom, i Armigeralsalen, befinner nå Hertug Karl av Sødermanland seg. Han småprater begeistret med sine logevenner om aftenens seanse, og jeg er sikker på at han skryter hemningsløst av sitt siste rituale! Det har kommet meg for øret, at han har invitert alle damene her i salen inn til seg på glass musserende vin: champagne, som han sa. Han har visst på en av sine siste turer til Paris kjøpt med seg denne nymotens drikk - sprudler gjør den visste også! Så hvis damene vil følge meg...

¹⁰ Ref. Ritualet skrevet av Kjell Juveth Johansen som kan oversendes ved henvendelse til sekretariatet@treschow.dnfo.no.